

Vergelijkend handschrift-onderzoek

C. G. HAENEN-VAN DER HOUT

Verslag van een toetsing van grafologische postdicties van schoolkeuze en schoolsucces op grond van objectief kwantificeerbare handschrift variabelen.

Inleiding

Dit verslag van ons onderzoek werd samengesteld ter informatie van de medewerkers van het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde te Leiden, in het bijzonder voor diegenen die hebben meegewerkt aan het onderzoek naar de betrouwbaarheid van psychologische prognosen van schoolkeuze en schoolsucces, dat gepubliceerd is onder de titel 'School en toekomst' door Dr. S. Wiegiersma, M. Swiebel, Drs. M. Groen en I. Dommerholt.¹

Voor dit onderzoek onderzocht het N.I.P.G. in de jaren 1954/55 165 kinderen die na het verlaten van de lagere school voor de keuze van een of andere vorm van voortgezet onderwijs stonden, op hun capaciteiten en mogelijkheden. De uitvoerige besprekingen van 130 kinderen uit deze groep in 'School en toekomst' (in het vervolg S en T genoemd), en het commentaar na ieder portret betreffende de gevonden overeenstemming van de psychologische prognose met het bereikte schoolresultaat, riepen bij ons de vraag op of wij – op grond van handschriftonderzoek van deze zelfde kinderen – tot een gelijke prognose van schoolkeuze en schoolsucces zouden hebben geconcludeerd.

Achtergrond informatie

Tot goed begrip volgen hier eerst enige gegevens betreffende onze studie van het kinderhand-

schrift, dat klassikaal wordt verzameld. Deze toevoeging 'klassikaal' is belangrijk omdat een gelijke schrijfsituatie onderlinge vergelijking van de handschriften mogelijk maakt.

In de jaren 1959/60 onderzochten wij onder meer 125 zesdeklassers. Wij beoordeelden de kinderen op aard en kwaliteit van de intelligentie en op de werkhouding. In verband hiermee bespraken wij met de leerkracht, tevens Hoofd der school, een mogelijke schoolkeuze en het te verwachten schoolsucces. In 1961 werd in Paedagogische Studiën (jrg. 38-5) een kort verslag van dit onderzoek gedaan.

Wij hebben voor de berekening van deze handschriften gebruik gemaakt van een bewerking van het karakterdiagram van Wittlich², een werkblad waarop een aantal schriftverschijnselen naar de frekwentie waarin zij in de handschriften voorkomen, gescoord worden. Aan dit karakterdiagram ontbreken echter definities en strakke richtlijnen voor het meten. Bij verder onderzoek gebruikten wij het Grafogram van Kerkhoff en Van der Poel³, waarop alleen meetbare schriftvariabelen voorkomen, gedefinieerd en voorzien van een scoringsmethode. Niet-meetbare schriftvariabelen zoals spanningsverschijnselen, ritme, karakteristieke lettervormen, etc. komen hierin niet meer voor. Door gebruik van dit Grafogram konden wij voor verschillende leeftijdsgroepen een 'gemiddeld schriftbeeld' berekenen.

Het meten van de details van een handschrift volgens vastgelegde regels is in de eerste plaats bedoeld om de subjectiviteit van de grafoloog te beperken, een subjectiviteit die zich zowel in de waarneming van de details als in de interpretatie van het geheel doet gelden. Hoe noodzakelijk deze beperking is blijkt uit de negatieve uitkomst

sten van het validatie-onderzoek van Dr. A. Jansen, gepubliceerd in 'Toetsing van grafologische uitspraken'.⁴ Zijn conclusie dat de grafologie (lees: intuïtieve grafologie,^{4a}) niet betrouwbaar is, vond onze volledige instemming. Wij komen nader terug op de eisen, waaraan het onderzoekmateriaal (het handschrift), de onderzoeker-grafoloog, en het gereedschap (het grafogram) moeten voldoen om een verantwoorde basis te bieden voor een validatie-onderzoek van objectief handschrift-onderzoek.

Vraagstelling

Wij keren nu terug naar onze vraag die wij in de inleiding stelden: zouden wij op grond van onze kennis van het handschrift van zesde-klassers tot een gelijke beoordeling van de kinderen die het N.I.P.G. onderzocht komen als het N.I.P.G. zelf? Het betreft hier dan geen grafologische prognose maar een grafologische postdictie, zoals Dr. A. Jansen dit noemt in zijn artikel 'Research, een noodzakelijke voorwaarde voor schoolgrafologie' in het Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 1965-8. Voor deze grafologische postdicties zouden de opstellen die de kinderen voor het psychologisch onderzoek van het N.I.P.G. hebben geschreven, grafologisch onder code moeten worden onderzocht en de kinderen hierna op de 3 niveaus van V.H.M.O., M.U.L.O. en Lager beroepsonderwijs worden ingedeeld. Na de decodering van de handschriften zou de postdictie van ieder kind vergeleken kunnen worden met de bereikte schoolresultaten enerzijds en met de psychologische prognose anderzijds.

In overleg met Professor Wiegiersma hebben we deze methode gevolgd. Een verslag van de resultaten laten wij hieronder volgen.

De gang van het onderzoek

Wij ontvingen van het N.I.P.G. 152 opstellen. Hiervan kwamen 4 opstellen niet in aanmerking voor onderzoek daar 2 te weinig tekst bevatten en 2 getypt waren.

Bijgevoegd was op ons verzoek een lijst met persoonlijke gegevens betreffende: geslacht, leef-

tijd, gezinssamenstelling, plaats van het kind in het gezin, gezondheid en sociaal milieu. Zonder deze gegevens kan geen verantwoorde conclusie, grafologisch noch psychologisch, getrokken worden.

Wij maakten van ieder handschrift een volledig grafogram. Uit de interpretatie van onze berekening trokken wij onze conclusie t.a.v. het gedragspatroon in de leersituatie: intellectuele mogelijkheden en werkhouding.

Deze eerste beoordeling vergeleken wij met de persoonlijke gegevens en in verband hiermee stelden wij de postdictie op van de vermoedelijke schoolkeuze en het te verwachten schoolresultaat.

De postdicties werden in de volgende rubrieken samengevat:

- A. *V.H.M.O.*
 - a. goede kansen voor het V.H.M.O.
 - b. matige kansen voor het V.H.M.O.
- B. *M.U.L.O.*
 - a. goede kansen voor het M.U.L.O.
 - b. matige kansen voor het M.U.L.O.
- C. *H.U.L.O., L.T.S., Huishoudschool* of andere vormen van N.O.
 - a. goede kansen voor H.U.L.O., L.T.S., Huishoudschool.
 - b. matige kansen voor H.U.L.O., L.T.S., Huishoudschool.

Decodering en toetsing

Nadat wij onze indeling aan het N.I.P.G. hadden toegezonden, ontvingen wij de decodering van de kinderen: wij konden nu onze beoordeling vergelijken met de levensgeschiedenis van ieder kind, zoals deze – met gegevens over de intelligentietests – in het boek S en T beschreven werd. Vooral de mededelingen over het 7 jaar durende vervolgonderzoek informeerden ons uitvoerig over allerlei aspecten van de intelligentie, de werkhouding en het gedrag thuis.

Op blz. 246 van S en T wordt onder 3 medege-deeld welke kinderen hun schoolcarrière reeds afsloten met het behalen van een diploma. Uit de beschrijvingen van de kinderen konden wij opmaken of we mochten spreken van goede, dan

wel matige leerlingen. Van een aantal kinderen – 14 – werd nog een diploma verwacht.

In S en T worden 130 kinderen besproken die gekozen zijn om enkele bijzonderheden in hun ontwikkeling die voor de lezer belangrijk kunnen zijn. Van 17 beschreven kinderen was geen handschrift aanwezig, zodat wij voor onze toetsing 113 kinderen overhielden.

In navolging van de verantwoording op blz. 247 van S en T van de overeenstemming van de 'psychologische prognose met (de) schoolresultaten,' noteerden wij onze gevonden overeenstemming eveneens met 'goed' = G, 'matig' = M en 'slecht' = S. Matig en Slecht werden door ons nog gedifferentieerd in:

rubriek Matig in: H voor een te hoge beoordeling, overgang naar een lager schooltype,
L voor een te lage beoordeling, geschikt voor een hoger schooltype.

rubriek Slecht in: HH voor een veel te hoge beoordeling, bv. HBS-niveau blijkt N.O.-niveau,
LL voor een veel te lage beoordeling, omgekeerd als hierboven.

Deze onderscheiding leek ons nuttig om hieruit misschien conclusies te kunnen trekken ten aanzien van de aard van de meest voorkomende foutieve grafologische beoordelingen.

Samenvatting van de toetsing:

a. Betreft de overeenstemming van de grafologische indeling naar schooltype en de bereikte schoolresultaten.

De mate van overeenstemming wordt uitgedrukt in de volgende cijfers:

Goede overeenstemming : 74, in %: 65,5

Matige overeenstemming : 31, in %: 27,4

Slechte overeenstemming : 8, in %: 7,1

Totaal beoordeeld : 113 100%

Deze cijfers waren als volgt over de 3 schooltypen verdeeld:

	Goed	Matig		Slecht	Beoordelingen
		H	L		
A-a	3	3			6
A-b	17	5		1	23
B-a	16	7	2	3	28
B-b	17	3	1	2	23
C-a	9	3	3	1	16
C-b	12		4	1	17
Totaal:	74	21 + 10		4 + 4	113

b. Betreft dezelfde berekening, maar nu van de psychologische beoordeling, vergeleken met de bereikte schoolresultaten, met uitsluiting van de kinderen waarvan geen handschrift was: dit zijn de nummers: J 16, M 20, M 33, M 67, M 78, J 83, M 86, J 95, M 117, J 126, M 18, J 39, J 43, J 89, J 111, J 120, J 11.

Wij vonden de volgende verdeling:

Goede overeenstemming: 59, in %: 55,1

Matige overeenstemming: 29, in %: 27,2

Slechte overeenstemming: 19, in %: 17,7

107, 100%

Schoolresultaat

onbeslist : 6,

Totaal prognosen : 113 kinderen, die door beide methoden beoordeeld werden.

Hoewel deze percentages de indruk wekken dat het handschrift-onderzoek tot meer goede en minder slechte overeenstemming van de beoordelingen met de schoolresultaten heeft geleid dan het psychologisch onderzoek, mogen wij uit deze cijfers nog geen conclusies trekken.

De grote middengroep van 'matige overeenstemming' vraagt om een nadere verklaring. Deze zal gezocht moeten worden onder andere bij:

a. de kinderen zelf: in de zin van een meer of mindere mate van testbaarheid, waarbij aanpassingsvermogen en prestatie-eerzucht een rol spelen.

- b. de onderzoek-methoden zelf. Wij denken hierbij aan het feit dat bij de bewerking van de psychologische test geen gebruik werd gemaakt van speciale karaktertests, daar hiervan geen objectief scorebare vormen zijn (volgens Dr. M. Groen in 'Schoolkeuze en schoolsucces', blz. 19),⁵
- c. een tekort in de vaststelling van de toetsings-criteria.

Het leek ons nuttig – met het oog op deze vragen – onze berekening van de intelligentie te vergelijken met de uitkomsten van de psychologische intelligentie-berekening, samengevat in de indeling op blz. 245 van S en T en de beoordeling van de werkhouding nader toe te lichten.

De intelligentie

Vergelijking van de grafologische intelligentie-berekening met de 10-punten I.Q.-schaal. Register gemiddeld I.Q., blz. 245, S en T.

Wij voegen hier eerst aan toe dat het indelen in een 10 punten schaal moeilijkheden met zich mee brengt voor de grensgevallen. Dit geldt voor beide onderzoek-methoden, zodat onze toetsing van beider uitkomsten alleen daarom al een matige overeenstemming zou doen verwachten. Zulke grensgevallen zijn: J 47, J 94, M 123, M 52, M 44, M 124, M 38, M 65, M 96, M 32. De kinderen J 47 en J 94 hadden beiden een gemiddeld IQ van 100. De Wp test gaf voor hen respectievelijk 95 en 108. J 47 werd ingedeeld in de groep 100-110, maar J 94 in de groep 90-100. De redenen hiervoor werd ons niet duidelijk.

Van 8 kinderen werd in het commentaar aan het slot van hun levensgeschiedenis medegedeeld dat 'de test-resultaten blijkbaar gedrukt waren', gezien de bereikte schoolresultaten. Dit betreft de nummers M 31, J 58, M 48, M 40, J 127, J 36, J 99, J 45. De grafologische intelligentie-berekening van deze kinderen was te hoog (H of HH) vergeleken met de psychologische berekening, maar gezien de gedrukte testresultaten waarschijnlijk in overeenstemming met de werkelijke intellectuele mogelijkheden.

Samenvatting van de toetsing van de grafologische intelligentie-berekening:

Graf. groep	Goed	Matig	Slecht	Totaal
- 90	1	2		3
90-100	8	8	1	17
100-110	14	17	7	48
110-120	13	13	4	30
120-130	3	5	3	11
130-	3	1		4
Totaal:	42	56	15	113

De verkregen verhouding van goede, matige en slechte overeenstemming komt overeen met de verwachting die wij koesterden, nl. niet interessant. Er zijn teveel factoren die de vergelijking nadelig beïnvloeden. Misschien dat in deze richting later nog eens een nieuwe proef mogelijk is.

De werkhouding

Eenzelfde soort moeilijkheden, zij het van een andere aard, ontmoeten we in de vergelijking van de grafologisch berekende werkhouding met de mening hierover van onderwijzer en psycholoog. Dit betreft een mogelijk verschil in opvatting over wat verstaan moet worden bv. onder het begrip 'ijver'. Wij zouden verschil willen maken tussen: ijver uit plichtsgevoel of uit angst voor straf, en ijverig uit een behoefte aan activiteit, het uit zich zelf actief zijn, eventueel uit prestatie-drang. De schoolresultaten van het meisje M 96 illustreert dit verschil in beoordeling van de werkhouding duidelijk. Fig. 1. De onderwijzer noemde haar ijverig en consciëntieus, terwijl wij een vrij zwakke werkhouding berekenden. Het feit echter – beschreven op blz. 182-183 in S en T – dat haar veel-eisende en ambitieuze vader haar hielp bij haar studie, had tot gevolg dat zij het diploma HBS-A met veel moeite heeft behaald. Zonder de steun van haar vader de gehele schooltijd door zou zij waarschijnlijk niet zo'n ijverige, maar wel een gelukkige M.U.L.O.-leerling geweest zijn. Onze poging om de berekende werkhouding aan de gegevens hierover in S en T in cijfers uit te drukken, bleek niet te realiseren. In de levens-

ga . ik de skieën leren;
 Ik ga de bergen beklimmen
 en allemaal leuke dingen
 die er zijn. Verder weet
 ik niets meer. Ende.

Fig. 1. M 96. (te grote woordafstanden, breuken in 'verder' 'dingen')

beschrijvingen, die een periode van 7 jaar uitbeelden, komt meermalen naar voren dat de werkhouding sterk wordt beïnvloed door:

- a. de persoonlijkheidsontwikkeling,
- b. huiselijke omstandigheden,
- c. lichamelijke, dikwijls psychosomatische stoornissen,
- d. soms een bepaald soort vriendschap, ten goede of ten kwade. Dit geldt dan in het bijzonder voor de weinig uitgegroeide, wat slappe karakters.

Rest ons nu nog een overzicht op te stellen van de kinderen die:

- a. door beide onderzoek-methoden goed beoordeeld werden,
- b. door beide onderzoek-methoden matig beoordeeld werden.
- c. door beide onderzoek-methoden slecht beoordeeld werden.
- en door beide onderzoek-methoden een verschillende mate van overeenstemming van beoordeling en schoolresultaten te zien gaven, nl.:

- d. door het psychologisch team goed, door de grafoloog slecht beoordeeld waren,
 - e. door het psychologisch team slecht, door de grafoloog goed beoordeeld waren.
- ad a. Dit aantal bedroeg in totaal 39. Een toelichting hierop zou ons te ver voeren.
- ad b. 11 kinderen werden door beide disciplines matig in overeenstemming met de werkelijkheid beoordeeld. Hier spelen vooral de factoren: slechte gezondheid, examenvrees, gedrukte testresultaten en ontmoediging een rol.
- ad c. 1 kind werd door beide disciplines met slechte overeenstemming beoordeeld. In de toelichting op de levensbeschrijving van M 22 staat te lezen dat het meisje waarschijnlijk in een slechte periode is getest.
- ad d. Totaal 2 kinderen kwamen er bij het psychologisch onderzoek beter uit dan in het grafologisch onderzoek. Wij moeten hierbij denken aan mogelijke motorische of neurologische stoornis. Dit geldt o.a. voor

als ik later gaat ten met de mumm-
 rust worden by de vlamme - dan door
 King ik 20'm meppen an mouten?

Fig. 2. J 47. (overmaat aan hoeken, n voor m, gebroken k-stok 'ik')

dan moet ik naar de
H.B.S., maar m'n vader
zegt: „met een beetje
geluk kom je er wel!”

Fig. 3. M 118. (sterk wisselende breedte, onzekere, bevende lijnen)

J 47, fig. 2, blz. 100 in S en T, waarvan wij stelden dat het handschrift wel intelligent, maar ernstig gestoord was. Kort na de zesde klas, dus na de psychologische test, bleek deze jongen te lijden aan een hersenontsteking, waarvan hij jaren lang last blijft houden. De hersenontsteking kondigde zich eerder in het handschrift aan dan in het gewone gedragspatroon.

ad e. In totaal 9 kinderen kwamen er in het grafologisch onderzoek beter uit dan in het psychologisch onderzoek. Hier kwamen 4 gevallen van gedrukte testresultaten uit, tweemaal: zwakke gezondheid gecombineerd met grote eerbij, en overmatige geslotenheid van het karakter.

De goede mogelijkheden die er in een kortdurende en voor het kind interessante test-situatie wel uitkomen, worden soms in het gewone schoolleven niet benut of komen niet tot hun recht doordat er in de dagelijkse omgang met de dingen, begrippen en mensen, onvoldoende contact bestaat. Fig. 3. M 118.

Slotbeschouwing

Het hier gepresenteerde onderzoek leende zich niet voor een validatie-berekening omdat er geen lekenoordeel over de handschriften beschikbaar was.

Wij hebben bij wijze van proef een aantal leken – waaronder ook studenten van B-faculteiten – gevraagd uit een aantal handschriften een keuze te doen naar schooltype volgens eigen criteria. Dit leidde al dadelijk tot grote meningsverschillen daar de een op netheid en inhoud, de

ander op karakteristieke lettervormen, een derde uitsluitend op intuïtie zijn oordeel wilde bepalen. Vast stond dat ieder wel iets over grafologie gehoord of gelezen had. Het is echter wel belangrijk voor een eventuele controle-groep studenten te kiezen uit A- en B-faculteiten.

Dr. Jansen koos voor zijn validatie-onderzoek alleen psychologie- en theologie-studenten, mogelijk uit armoe qua aanbod van vrijwilligers, maar deze groep is uit hoofde van hun interesse en aanleg vertrouwd met menselijke uitdrukkingswijzen, ook bewegingswijzen als mimiek en gebaar. Zij zijn dus onvoldoende leek.

Een tweede factor die het onderzoek van Dr. Jansen nadelig heeft beïnvloed, was het door zijn proefpersonen-grafologen gebruikte onderzoeksmateriaal, dat soms bestond uit 'enkele regels schrift, zonder handtekening, laat staan persoonlijke gegevens',⁴⁾ blz. 204.

Ieder handschrift dat voor een beoordeling geschikt is bestaat uit een totaliteit, geeft een eenheid van handeling weer, een handeling met een begin-, een midden- en een eindfase, in het kort: een brief met datum en handtekening.

Het aantrekkelijke van ons onderzoeksmateriaal was juist het gegeven dat alle opstellen op een zelfde wijze, in een gelijke testsituatie geschreven waren. De relatie schrijver – geadresseerde beïnvloedt zoals we voldoende weten de inhoud zowel als het beeld van het schrift. Hier moeten wij bij onze beoordeling van uitgaan.

Wij eindigen met de hoop uit te spreken dat wij enige belangstelling hebben kunnen wekken voor deze vorm van schrift-onderzoek.

Wij zijn ons ervan bewust dat wij nog pas aan het begin staan van de ontwikkeling van de hier

gebruikte methode, hetgeen met zich meebrengt dat wij gaarne iedere suggestie die ons in deze verder helpt, met aandacht zullen uitwerken.

Literatuur

1. Dr S. Wiegiersma, M. Swiebel, Drs M. Groen, en I. Dommerholt: 'School en toekomst', Haarlem, 1964.
2. B. Wittlich, Graphologische Charakterdiagrammen, München, 1958.
3. J. Kerkhoff en H. van der Poel, 'Het grafogram', mededelingen van de Orde van Praktiserende Grafologen, Den Haag, 1961, 1 en 2.
4. Dr A. Jansen, 'Toetsing van grafologische uitspraken', Amsterdam, 1963.
- 4a. „ blz. 51.
5. Dr M. Groen, 'Schoolkeuze en schoolsucces', Groningen, 1967.

Gaarne danken wij Professor Wiegiersma voor zijn medewerking met het ter beschikking stellen van het studie-materiaal.

Curriculum vitae

C. G. Haenen-van der Hout, geb. 1913, studeerde enige jaren medicijnen in Leiden. In 1951 begon zij aan de studie van de grafologie, waarna zij zich in 1955 als bedrijfsgrafologe in Den Haag vestigde. Zij baseert haar uitspraken op vergelijkend onderzoek van uitsluitend meetbare schriftverschijnselen volgens de scorings methode van Kerkhoff en Van der Poel (Mededelingen van de Orde van Praktiserende Grafologen, 1961-1 en 2). Zij publiceerde in 1957 een statistisch onderzoek van 300 handschriften van beeldende kunstenaars (Mededelingen O.P.G.) en in 1961 een grafologisch onderzoek naar de intelligentie verschijnselen in het kinderhandschrift (Paedagogische Studiën, 1961-5). Hierna volgde een artikel over schoolgrafologisch werk in het Tijdschrift voor Orthopedagogiek (1965-6) en een grafografisch onderzoek naar de invloed van de schrijfmethode 'lopend schrift' en 'blokschrift' op het kinderhandschrift (Paed. Studiën, 1965-6). In 1967 verscheen 'Schrijven, proeve van een fenomenologische benadering' (Wolters, Gr.).